

Hitlers vägröjare under kejsardömet

I EN NYLIGEN startad amerikansk skriftserie, "Studies in Prejudice" (Studier i fördömar), har Paul W. Massing utgivit ett arbete om antisemitismen under det tyska kejsardömet (*Rehearsal for Destruction, A Study of Political Antisemitism in Imperial Germany*, Harper and Brothers; 4 dollar). Ämnet har tidigare behandlats i en rad arbeten; till de mest upplysande, trots den antisemitiska färgläggningen, hör den nazistiske historikern Walter Franks bok om hovpredikanten Adolf Stoecker och den kristligt-sociala rörelsen. Genom sin grundlighet, sin relativt stora objektivitet och sin analytiska skärpa är emellertid Massings undersökning av ojämförligt värde.

Hovpredikant Adolf Stoecker.

Judarna i de tyska staterna uppnådde successivt legal likställighet med befolkningen i övrigt; under revolutionsåret 1848 proklamerades visserligen överallt totalt avskaffande av

för judar gällande särbestämmelser, men denna liberala lagstiftning sattes till stor del ur kraft av den segrande reaktionen, och först omkring 1870, dvs. samtidigt med kejsardömetts upprättande, blev den judiska emancipationen total och

bestående — intill nazismen. Vid denna tid lär antalet judar i Tyskland ha uppgått till bortåt en halv miljon; judarnas antal, som vid Hitlers maktövertagande var omkring 600.000, sjönk relativt sett — tvärt emot en vanlig och av nazisterna propagerad föreställning — under den sextiåriga perioden av full likställighet. Judarna, som i århundraden genom lag avstängts från jordinnehav och ämbeten, ägnade sig i stor omfattning åt handel och intellektuellt arbete. De hade en stark ställning å ena sidan inom bank- och affärsvärlden, å andra sidan inom de radikala politiska riktningarna; av 100 socialdemokratiska riksdagsmän år 1912 var exempelvis tolv av judisk härkomst. Detta förhållande, som berörs men tyvärr icke närmare utredes av Massing, var en av förutsättningarna för den egenartade blandning av antikapitalism och antisocialism som utmärkt den antisemitiska ideologin och som drevs till det sinnessjuka då Hitler talade om den judiska plutokratien och den judiska marxismen.

En antisemitisk propaganda av betydelse började under 1870-talets första år genom publicister som Marr och Glagau. Det är den politiska synpunkten som här dominerar. Typisk för sättet att resonera är titeln på Marrs mest kända skrift, "Judendomens seger över germanerna"; judarna, som genom sin rikedom, sin sammanhållning och sin spridning över världen är "den främsta stormakten i västerlandet", håller på att bli Tysklands verkliga härskare, och endast genom att sluta sig samman till motstånd kan "germanerna" hejda deras anlopp. Den moderna utvecklingen — kapitalismen, industrialismen, inflyttningen till städerna — beskrives som judarnas verk och som tjänlig för den judiska profitlusten.

Till stor del är tankegången densamma som i marxisternas

tal om kapitalister, företagare och borgare. Men dels får begreppet judar ersätta begreppet kapitalister, dels ses kapitalismen inte som en etapp på vägen till något bättre, utan som ett hot att avvärja: det är den lägre medelklassen, tjänstemän, hantverkare, småhandlande, anställda, som antisemiterna appellerar till och i vilkas namn de kräver återgång till den gamla goda tiden. Efter hand kompletterades dessa föreställningar med rasfanatism; judarna skildrades som en särskild ras, underlägsen germanerna i allt utom i fråga om en vulgär listighet, för vilken de alltför godmodiga, högsinta och flotta tyskarna lätt föll offer.

Antisemitismen kunde bli en politisk makt genom att den vann anhängare bland de mellangrupper som var hätska både uppåt och nedåt, mot de förmögna likaväl som mot industriarbetarna. Men dess växt betingades också av att den av de konservativa i riskabla lägen betraktades som ett användbart lockbete, ett motgift mot politisk och ekonomisk radikalism. Denna rörelse, som på religiöst håll i våra dagar ofta betecknas som en följd av religionens försvagande, hade länge sin ledare i den fromme hovpredikanten Stoecker, den unge kejsar Wilhelms gode vän, vars kristligt-sociala parti förenade antisemitism med antikapitalism och vissa sociala reformkrav; de stora tidningar som först tog upp antisemitisk propaganda var den högprotestantiska Kreuz-Zeitung och det katolska partiorganet Germania (1875); då det gällde att bekämpa liberalism och socialism visade även Bismarck sympati för de antisemitiska röstfångarna. Till det intressantaste i Massings bok hör just klarläggandet av hur de konservativa närmade sig antisemiterna då detta syntes taktiskt förmånligt och tog avstånd från dem då deras hjälp tedde sig obehövlig. År 1892, då den moderate rikskanslern Caprivi framstod som motståndare, införde det tyskkonservativa partiet en antisemitisk punkt i sitt program, och vid 1893 års riksdagsval samverkade konservativa och antisemiter till stort ömsesidigt gagn (72 respektive 16 platser av 397). Under de följande årtiondena gick antisemitismen tillbaka — enligt Massings något schematiska tolkning blev den utåtvända imperialismen så stark att denna "inåtvända nationalism" blev ideologiskt och emotionellt obehövlig.

darna och om nödvändigheten av "mänsklighetens emancipation... från praktisk judendom". I den socialdemokratiska pressen skymtade stundom — särskilt hos den berömda publicisten Franz Mehring — en liknande tendens att häna judarna som kapitalister och att ta avstånd från "filosemitism" likaväl som från antisemitism. Enligt den härskande doktrinen skulle allt ont försvinna med socialismens seger, och man var benägen att från detta höga perspektiv ställa sig likgiltig till hela judeproblemet. Det var samma linje som kom Guesde att till en början förklara Dreyfusaffären likgiltig ur arbetarnas synpunkt, medan Jaurès såg den som en fråga om rätt och orätt och därmed också som en livsfråga för socialismen.

Parallellerna mellan antisemitismen under kejsardömet och nazismen är uppenbara. Bland de jämförelser som förtjänar att framhåvas är förhållandet mellan konservatismen och dessa primitiva massrörelser. Både under kejsardömet och under Weimarrepubliken sökte de konservativa i besvärliga situationer använda rörelserna som medhjälpare och medhetsare mot liberaler och marxister — om också med inre avståndstagande, med en förnäm olust. Under kejsardömet lyckades detta spel vid ett par tillfällen; antisemiterna kunde utnyttjas utan att de blev farliga. Under Weimarregimen hade tekniken till en tid framgång, men i det avgörande ögonblicket var det de konservativa som blev lurade; Hindenburg och Hugenberg blev av misstag faddrar till världens gemenaste regim.

HERBERT TINGSTEN

Den tyska socialismen — liksom de riktningar vilka rimligen kan kallas liberala — stod principiellt avvisande till antisemitismen. Men helt utan skuld till uppkomsten av anti-judiska stämningar kan denna socialism inte sägas vara. Redan den unge Marx hade i sin skrift om judefrågan på hegelianskt maner identifierat judendom och kapitalism och därför med förakt talat om ju-

D • N

9/7 1950

Vad är socialism?

I en debatt för några år sedan yttrade en framstående socialdemokrat att han sedan sin tidigaste ungdom förblivit trogen de socialistiska idéerna. Tillfrågad om innebörden av dessa idéer förklarade han lika belåtet och bestämt att de gick ut på att oavlatligt förbättra mänsklighetens läge. Han tycktes vara helt omedveten om att förklaringen var föga upplysande och att deklarationen om trohet följaktligen var meningslös. Så skall en god och stabil medlem av det härskande partiet tala. Man har inga bestämda linjer för sin verksamhet, ingen utformad åskådning som stöd, men man gör med gott samvete anspråk på att vara ett organ för en ständig och ofrånkomlig omgestaltung av samhället, att representera själva framsteget. En regering som permanent vill besitta ledningen, ett parti som vill vara statsparti kan inte finna något bättre rättfärdigande än denna ambition utan precisering av målen. På ett behagligt sätt omskrivs här den enkla tanken att man har makten och vill behålla den.

Hur stark denna inställning är inom den svenska socialdemokratin framgår klart av svaren på den fråga om socialismens mening som Ture Nerman riktat till ett hundra socialdemokrater, av vilka över hälften har säte i riksdagen. Många svarar utan att med ett ord ange vad socialismen är; de talar i de mest allmänna ordalag — som skulle kunna underskrivas av alla — om vad socialismen vill göra. Lektorn och riksdagsmannen Sjö Dahl nöjer sig med att betona att socialismen vill ge "större ekonomiska och därmed kulturella möjligheter" åt "den stora mängden av människor" samt "större likställdhet" och "ökad frihet". Enligt landsfiskal Krügel vill socialismen "kärlek,

frihet, tolerans och materiell självständighet". Förra handelsministern Ekman svarar: "Socialism? Mera mat och godare mat av skilda slag, lämpliga drycker till det, förmedlade utan några förnedrande samhällsringripanden, snyggare kläder, rymliga bostäder" etc.

Åtskilliga av de tillfrågade har dock klart för sig att socialismen inte rimligen kan presenteras blott som det X vilket producerar alla goda ting, från välstånd, frihet, likställdhet, kärlek och tolerans till större omväxling i mat och dryck. De frågar sig hur socialismen skall åstadkomma allt detta. Men svaret blir i regel så allmänt, så blottat på allt konkret innehåll att det ej kan ge ens den mest anspråkslöse någon ledning. Typisk för denna genre av tänkande är *Morgen-Tidningen* själv. Med kursivstil framhävs här som det utmärkande för socialismen att "den sociala ansvarskänslan har mer att säga till om än det enskilda vinstbegäret". Var finns den person som inte instämmer i detta, kanske med en tyst reservation inför den gröttiga formuleringen? Och hur många erinrar sig inte att här föreligger en nästan ordagrann översättning av nationalsocialismens paroll "allmännyttan före egennytta"? Kunde inte *Morgen-Tidningen* ha komponerat en ny språkdräkt för den mest nötta av truismer?

Ett fåtal har tänkt mer precist, mer konkret. Men då blir svaren genast oroande ur partiets egen synpunkt. Ty det visar sig att oenigheten är det mest påtagliga. Några kräver — i överensstämmelse med partiets tankar 1920 och 1945, i motsats till äldre marxistiska föreställningar — en omfattande socialisering i statlig regi. Till dem hör riksdagsledamoten fru Ulla Lindström, som givit det kanske redigaste svaret: hon vill

Juni 2 k.